

Karl Rahnerova teologija religija

Saudin Gobeljić

Medžlis Islamske zajednice Tuzla

Sažetak

Razumijevati povijesne tokove i sagledavati promjene koje se dešavaju u domenu društvene zbilje, kao važne pretpostavke za teološko kontempliranje, apstrahiranje i zaključivanje, jeste odlika ozbiljnih i predanih teologa. Takav jedan pristup bio je osobenost kršćanskog teologa Karla Rahnera koji je bio kolosalna intelektualna i duhovna figura na području kršćanske teologije XX st., čiji teološki sustav jeste u žiži interesovanja našeg rada. Rad koji je pred nama nema namjeru rekonstruirati sve faze sazrijevanja Rahnerove teologije religija, a samim tim i njegovog inkluzivnog modela već se ograničiti na najvažnije kategorije njegove teologije dajući posve skroman doprinos u tom pogledu.

Ključne riječi: Karl Rahner, teologija religija, inkluzivni model.

Uvod

Razumijevati povijesne tokove i sagledavati promjene koje se dešavaju u domenu društvene zbilje, kao važne pretpostavke za teološko kontempliranje, apstrahiranje i zaključivanje, jeste odlika ozbiljnih i predanih teologa. Takav jedan pristup bio je osobenost kršćanskog teologa Karla Rahnera koji je bio kolosalna intelektualna i duhovna figura na području kršćanske teologije XX st., čiji teološki

sustav jeste u žiži interesovanja našeg rada. Rad koji je pred nama nema namjeru rekonstruirati sve faze sazrijevanja Rahnerove teologije religija, a samim tim i njegovog inkluzivnog modela već se ograničiti na najvažnije kategorije njegove teologije dajući posve skroman doprinos u tom pogledu.

U prvom dijelu donosimo kraći presjek razvoja kršćanske teologije religija ukazujući na to kako je kršćanska teologija religija u metodološkom smislu etablirana tek pred II Vatikanski sabor kroz teološke stavove određenih teologa, a jedan od njih jeste i Rahner.

U drugom dijelu rada pravimo uvid u osnovne kategorije Rahnerove transcendentalne teologije akcentirajući važnost kategorija „nadnaravni egzistencijal“ i „anonimni kršćanin“ koje kao takve predstavljaju temelj za razumijevanje kristocentričnog inkluzivnog modela koga na svojstven način razvija spomenuti teolog.

Također, nakon što smo se upoznali sa osnovama njegova teološkog sustava donosimo i stavove poznatih kršćanskih teologa koji iz rakursa kršćanstva osporavaju i kritiku upućuju na račun njegova cjelokupna rada, a posebno pojma „anonimni kršćanin“.

Na kraju, donosimo određene zaključke gdje akcentiramo signifikantan doprinos Rahnerove teologije religija u procesu zbližavanja različitih religijskih tradicija i otvorenosti kršćanstva prema drugom i drugačijem u vremenu postmodernog pluralizma.

Teologija religija

Slobodni smo kazati kako je čovjekova religijska povijest stara onoliko koliko i sama povijest čovječanstva. Shodno tome, povijest religijskih tradicija jeste povijest ignorancije, osporavanja, susretanja i dijaloga. U ovom dijelu rada intencija je da se posve koncizno predstavite najvažnije činjenice koje se odnose na opći razvoj, definiciju, predmet bavljenja i ciljeve onoga što jeste teologija religija¹ uopće, a posebno iz rakursa kršćanstva.

U vremenu do XX stoljeća² stav kršćanstva bio je posve jasan

¹Važno je napomenuti da postoji jezička diferencijacija u pojmovima teologija religije i teologija religija. Prva sintagma odnosi se na teološko motrenje jedne religijske tradicije / dok pod drugom podrazumijevamo tretiranje više religijskih tradicija.

² „Dakle čitav niz stoljeća u središtu direktnog teološkog i učiteljskog zanimanja ne stoje nekršćanske religije /kao društvene stvarnosti/ već u prvom redu uvjet mogućno-

kada govorimo o drugim religijskim tradicijama, oslonjen na rigidnu tradicijsku liniju izraženu kroz poznato teološko načelo *extra ecclesiam nulla salus*. Kršćanska teologija³ se dugi niz stoljeća nije nalazila u poziciji da smislenije i odgovornije pozicionira pripadnike drugih religijskih zajednica unutar povijesti spasenja. Tek u susretu sa drugim religijskim tradicijama,⁴ kada je potreba za drugim i drugačijim postala realnost, doći će do pojave nekoliko pristupa u pogledu odnošenja prema nekršćanskim vjerskim tradicijama. Na marginama crkvenog učiteljstva kroz njenu povijest pojavit će se neznatan broj teologa koji će se baviti drugim religijskim tradicijama kao institucionalnim prostorima izljevanja Božije milosti. Shodno tome kršćanska teologija religija u aktuelnom značenju riječi⁵ gotovo i da nije egzistirala sve do pred Drugi vatikanski sabor⁶ kada dolaze do izražaja glasovi onih teologa koji nastoje kroz odgovoran i kultivisan odnos prema drugima pronaći njihovo mjesto i ulogu u povijesti religijskog. Kršćanska teologija religija⁷ kakvu danas poznajemo nalazi duhovni poticaj i utemeljenje kroz dokumente Drugog vatikanskog sabora. Tačnije, u dokumentu Deklaracija o odnosu Crkve prema nekršćanskim religijama *Nostra Aetate* stoji: „Katolička crkva ne odbacuje ništa što u tim religijama ima istinita i sveta. S iskrenim poštovanjem promatra te načine djelovanja

---

sti spasenja pojedinca izvan vidljivog prostora katoličke crkve.“ (Nikola Bižaca, *Ogledi iz teologije religija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., str. 35–36)

³ Karl Rahner na sljedeći način definira teologiju: „Teologija je znanost o vjeri. Ona je svjesno i metodičko objašnjenje i razlaganje božanske objave koja je vjerom primljena i hvacena.“ (Karl Rahner, *Temelji kršćanske vjere: Uvod u pojam kršćanstva*, Synopsis Sarajevo, Rijeka, 2008.) Teologija se najčešće definira kao nauka o Bogu, kao misaon i odgovoran govor o Bogu. No, „Teologija je u prvom redu kreativna aktualizacija Božije riječi u novim okolnostima.“ Vidi više u: Nikola Bižaca, *Ogledi iz teologije religija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., str. 121.

⁴ Adnan Silajdžić, *Islam u otkriću kršćanske Evrope. Povijest međureligijskog dijaloga*, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 2003.

⁵ Nikola Bižaca, *U susret bratskom putovanju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., str. 121.

⁶ „Saborska ‘teologija religija’ još uvijek predstavlja *magnu cartu* crkvenog naučavanja o religijama. Ta teologija napušta negativno gledanje na religije kakvo je u dugom nizu stoljeća gajila središnja struja katoličke tradicije.“ (Nikola Bižaca, *Ogledi iz teologije religija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., str. 95)

⁷ W. Pannenberg početkom 60-ih godina ovu teološku disciplinu nazvao je teologijom religijske povijesti. Teolog H. R. Schlette je, također, među prvima počeo koristiti pojam teologija religija ranih šezdesetih godina.

i življenja, te zapovijedi i nauke koje, premda se u mnogome razlikuju od onoga što ona sama drži i naučava, ipak nerijetko odražavaju zraku one Istine što prosvjetljuje sve ljude. Ali ona bez prekida naviješta i dužna je naviještati Krista, „koji je put, istina i život“ (Iv 14, 6), u kome ljudi nalaze puninu religioznog života, u kome je Bog sve sa sobom pomirio.⁸ Ovakvo nešto nas obavještava o promjeni paradigme koja je okrenuta nekršćanskim religijskim tradicijama te, također, svjedoči kako je ovo jako mlada teološka disciplina, u kontekstu kršćanstva. Usputno, zbog saznanja njena izvorišta navodimo kako teologija religija unutar islamskog svetopogleda svoj razvojni gen duguje klasičnim muslimanskim autorima. Poseban doprinos razvoju ove naučne oblasti kroz svoje radove daju poznati autori tog perioda Al-Ashari, Al-Maturidi', Abd al-Jabbar.⁹ Moderni muslimanski teolozi koji se bave pitanjem iz područja teologije religija istaknut će kako je ova disciplina iznikla iz duhovnog humusa koji je naslonjen na konstitutivne i interpretativne izvore religije islama.

Kršćanska teologija religija¹⁰ u današnjoj formi i metodološkoj orijentaciji jeste radikalna novost¹¹ u kontekstu odnosa kršćanstva naspram nekršćanskih religijskih tradicija. Šta se desilo pa je došlo do potrebe da se sa teološke tačke motrenja svijet oko sebe sagledava iz posve drugačije

⁸ *Declaration on the relation of the church to non-christian religions „Nostra Aetate“*. na: <http://www.vatican.va>, pristupljeno: septembra 2016. Važno je napomenuti da u konstituciji *Lumen gentium* (br. 16–17) i *Gaudium et spes* (br. 36) te u dekretu o misijskoj djelatnosti *Ad gentes* (br. 3) nalazimo doktrinarne elemente koji se bave spomenutom problematikom.

⁹ Adnan Silajdžić, *Recepcija drugih religija u klasičnim muslimanskim djelima*, Zbornik Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu (7/2001.), str. 73–93.

¹⁰ „...epistemološki status teologije religija kao discipline je na sjecištu fundamentalne teologije i dogmatike...“ (Nikola Bižaca, *Ogledi iz teologije religija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., str. 7.)

¹¹ „Riječ je o novom teološkom vrednovanju svjetskih religija, a tim i o novom odnosu naspram drugih religijskih tradicija. Tu se zaista radi o jednoj autentičnoj novosti unutar katoličke teologije. Zahvaljujući promijenjenoj kulturnoj i uopće novoj civilizacijskoj situaciji dotadašnja percepcija religija na prostoru Crkve i teologije ustupa mjesto novoj perspektivi. Stoljećima su i jedna i druga teologija, teologija teologa i teologija puka, na religije gledali isključivo apologetski kao na puke ostatke pretkršćanskog eona u kojima dominiraju neznanje, zablude, odsuće etičnosti...Sud o religijama je bio bespogovorno negativan.“ (Nikola Bižaca, *U susret bratskom putovanju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., str. 137.)

perspektive negoli je to bilo uobičajno u stoljećima prije? Reći ćemo kako je jedan od mnogobrojnih faktora to što kršćani sada dijele životni prostor sa sugrađanima koji pripadaju drugim religijama gdje je prisutan radikalni pluralizam institucija i svjetonazora. Takvo što podstiče da se traže drugačija rješenja iz rakursa kršćanske teologije kako bi se život učinio mogućim i kako bi se u globalnom svijetu gdje je međureligijska snošljivost prijeka potreba drugima priznalo njihovo dostojanstvo i pravo na različitost. Naravno, da bi se takvo što ostvarilo neophodno je sondirati religijske tradicije upoznavajući njihove temeljne sastavnice, a da takav pristup nije obojen predrasudama i stereotipima.

Donošenje vrijednosne prosudbe o religijama uzimajući kao polazište vlastitu religijsku tradiciju oblikovanu na poznavanje konstitutivnih i interpretativnih izvora jeste domen teologije religija.¹² Na osnovu rečenog možemo konstatirati da je kršćanska teologija religija teološka grana koja na temeljima i zasadama kršćanske objave i crkvene tradicije donosi vrijednosni sud¹³ o drugim religijskim tradicijama.¹⁴ Ona je teološka refleksija¹⁵ o smislu i domašaju spasiteljskih elemenata u nekršćanskim religijama. Ciljevi takve teologije religija su višestruki. Najprije njena uloga je da interpretira ulogu kršćanstva u promijenjenim okolnostima kao što je pojava religijskog pluralizma. Drugo, detektiranje konačne svrhe i nužnosti religijskih tradicija u kontekstu onoga što razumijevamo kao povijest spasenja. Konačno, potreba da se upozna sa sadržajem konkretnih religija prosuđujući njihovu vrijednosnu dimenziju¹⁶ kroz

¹² Aldo Natale Terrin, *Uvod u komparativni studij religija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2006., str. 25–26.

¹³ „Metodološki gledano da bi se postigla što objektivnija spoznaja religijskih tradicija odnosno što dublje razumijevanje religijskih fenomena koje će na najuvjerljiviji mogući način uspjati rekonstruirati samoshvaćanje samih religijskih tradicija potrebno je kombinirati tri temeljna pristupa religijama: povijesno-kritički / komparativni i fenomenološki pristup.“ (Nikola Bižaca, *U susret bratskom putovanju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., str. 79.)

¹⁴ Moja osobna zahvalnost dr. Orhanu Jašiću na ustupljenom tekstu koji na svojstven način tretira teologiju religija u kojem sam našao poticaj i korisne informacije koje su inkorporirane prilikom izrade ovog rada.

¹⁵ Jakov Jukić, *Teološki pristup religiji*, str. 105, na: <http://hrcak.srce.hr>, pristupljeno 29. 09. 2016.

¹⁶ Teološki kvalitet tj. pitanje vrijednosnog sustava određene religijske tradicije i danas predstavlja jednu od najprioritetnijih i najčešće elaboriranih tema u teologiji religija.

prizmu kršćanstva.¹⁷

Kršćanska teologija religija koristi tri modela ili pristupa u pogledu bavljenja drugim religijskim tradicijama. Ovdje ćemo se posve kratko zadržati na modelima¹⁸ bez ulaženja u detaljniju elaboraciju. Govorimo o sljedeća tri pristupa:

1. Ekleziocentrični ili ekskluzivistički model koji se u prosudbi i uloji drugog i drugačijeg oslanja na poznato načelo *extra ecclesiam nulla salus*.¹⁹ Prema spomenutom modelu spasenje je jedino moguće u kršćanstvu, gdje se odbacuje bilo kakva vrijednost drugim religijama. Takav pristup je još uvijek prisutan kod određenog broja protestantskih teologa tzv. evangelika.²⁰ Otac modernog ekleziocentričnog modela jeste daleko poznati protestantski teolog Karl Barth.
2. Drugi model jeste pluralistički²¹ ili teocentrični. Prema predstavnicima spomenutog modela u promijenjenim okolnostima kroz povijest religijskog dolazi do neminovnog evoluiranja od ekleziocentrizma ka kristocentrizmu sve do teocentrizma kao jedinog obećavajućeg pristupa u svijetu vjerskog pluralizma.²² Ovaj model podrazumijeva postojanje više puteva ka istom cilju, te ne daje primat jedinog spasitelja Kristu. Najznačajniji predstavnik i rodonačelnik spomenutog modela jeste Paul F. Knitter, te John Hick.
3. Posljednji i najzastupljeniji model među katoličkim, a pretežno rimokatoličkim teolozima jeste inkluzivni model. Načelo na kome se temelji ovaj pristup glasi: *extra Christum nulla salus* tj. nema spasenja bez Krista. Ovaj pristup uključuje Kristovo spasenje u religijama. Drugim riječima religije mogu postati

¹⁷ Nikola Bižaca, *Ogledi iz teologije religija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., str. 135.

¹⁸ Kroz prezentirane modele ili pristupe nekršćanskim religijama u povijesti kršćanstvo će iskazati šta druge religijske tradicije jesu: *instrumentum Dei* ili *instrumentum diaboli*.

¹⁹ Tomislav Ivančić, *Religija i religije*, Teovizija, Zagreb, 2007., str. 138–139.

²⁰ Paul F. Knitter, *No other name? A Critical Survey of Christian Attitudes Toard the orld Religions*, Orbis Books, New York, 1996., str. 80–96.

²¹ Ibid, str. 145–167. Također, detaljnije vidjeti u: Nikola Bižaca, *Ogledi iz teologije religija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., str. 112–130.

²² Ibid., str. 113–114.

posrednici u procesu spasenja samo utoliko što se u njima očituje djelovanje Duha Svetoga na način da Krist predstavlja definitivnu i jedinu eshatološku puninu spasenja. On je zaglavni kamen u povijesti spasenja. Najznačajniji predstavnik ovog modela jeste Karl Rahner²³.

Spomenuti pristupi kao što smo mogli vidjeti ukazuju na različito motrenje i vrednovanje nekršćanskih religijskih tradicija te mogućnosti koje one pružaju u kontekstu spasenja. Na narednim stranicama nastojat ćemo prikazati najvažnije postavke Rahnerovog teološkog sustava a samim tim i inkluzivnog modela koji se nalazi na sredini između ekskluzivističkog i pluralističkog, kroz razumijevanje njegove transcendentalne²⁴ teologije religija.

Rahnerova teologija religija: inkluzivni model²⁵

„Što se tiče katoličke teologije, očigledno je da postoje određena načela od strane crkvenih poglavara koja su obavezujuća i kojih se svaka teologija u kontinuitetu mora nastaviti pridržavati. Ali kada govorimo o današnjem vremenu, doktrine službene Crkve „...ostavljaju utisak da takva načela, uprkos svojoj obavezujućoj prirodi, trebaju biti drugačije teološki interpretirane, prevedene i transponirane kako bi se mogle efektivno prilagoditi i primijeniti u sadašnjem vremenu.“²⁶

Na marginama crkvenog učiteljstva kroz njezinu povijest javljat će se glasovi koji će artikulirati stavove drugačije negoli su to službene crkve. Među istaknutim predstavnicima ove tradicije su Nikola Kuzanski²⁷ i Louis Massignon²⁸ koji su trasirali put za buduće radikalno drugačije

²³ K. Rahner se smatra ocem klasičnog kristocentričnog inkluzivnog modela.

²⁴ Za razliku od tradicionalne mainstream katoličke teologije koja jeste teologija „from above“ transcendentalna teologija je teologija koja polazi „from below“.

²⁵ „Prema tom modelu Isus Krist predstavlja definitivnu eshatološku puninu spasenja na kojoj je moguće imati udjela i izvan vidljivih posredničkih struktura Crkve.“ (Nikola Bižaca, *Ogledi iz teologije religija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., str. 113.)

²⁶ Karl Rahner, „Reflections on methodology in Theology“, u: *Theological Investigations X*, London, 1966., str. 72.

²⁷ Nikola Kuzanski u svom traktatu *De pace fide* poseže za konstrukcijom *Una religio in rituum varietate* (jedna religija u raznolikosti obreda).

²⁸ Adnan Silajdžić, *Islam u otkriću kršćanske Evrope. Povijest međureligijskog dijaloga*,

modeliranje stavova kršćanske teologije prema drugim religijskim tradicijama. U predkoncilskom, koncilskom i postkoncilskom vremenu na razini teologije i učiteljstva ova tradicijska linija izvršit će veliki utjecaj na stavove službene crkve ali će tek u zadnje vrijeme doživjeti puno priznanje postajući temeljnim polazištem u novijoj katoličkoj teologiji religija potcrtavajući određeno soteriološko značenje nekršćanskih religija.²⁹ Takve stavove i teološka promišljanja u XX st., zastupat će i pronosit daleko poznati kršćanski teolog Karl Rahner. Stupanjem na scenu spomenutog teologa dolazi do reafirmacije marginalizirane teološke tradicije unutar katoličke teologije i filozofijsko-teologijske redefinicije kristološke dogme te samim tim i do evolucije u katoličkom stavu prema drugim religijskim tradicijama. Njegovi stavovi će u mnogo čemu utjecati na sadržaj dokumenata na Drugom vatikanskom saboru koji se odnose na nekršćanske religijske tradicije. Karl Rahner je na svojstven način revitalizirao i interpretirao kršćansku teologiju unoseći nove principe transcendentalne teologije uzimajući antropološko polazište kao pretpostavku u elaboriranju mnogih svojih teoloških stavova ali u isto vrijeme će na njega imati veliki utjecaj patristički spisi.³⁰ On će promišljati slabosti tradicionalne katoličke teologije predstavljene u mišljenjima predstavnika medijavnog perioda. Prema njegovom viđenju vjera i teologija ne bi trebale biti žrtve dogmatizma i slijepog slijeđenja svetih spisa ili učenja crkve, a da se ne pokušaju transponirati i elaborirati u terminima vremena u kojem se živi.³¹ Za takvo nešto potrebni su novi pristupi. Sukladno takvom pogledu na nauk crkve bit će u prilici da veoma originalno kroz otkrivanje novih horizonata na području povijesti spasenja posve fleksibilnije formulira odnos kršćanstva prema nekršćanskim tradicijama i zaokruži svoje poimanje teološke

Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 2003. str. 268–284.

²⁹ Nikola Bižaca, *Ogledi iz teologije religija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., str. 17.

³⁰ Rahner će konstatirati da u spisima i teologiji velikih crkvenih otaca poput Origena, Augustina i Aqvinskog ima elemenata transcendentalne teologije. (Vidi: Karl Rahner, *Theological Investigations XI*, Longman and Todd, London, 1966., str. 86.)

³¹ William V. Dych, *Karl Rahner*, Biddles, London, 1992., str. 32. U kontekstu govora o redefiniranju teologije ukazat će kako ona ne bi trebala biti samo puko akademsko nadmudrivanje. Posebno će apostrofirati potrebu za teologijom od koje će biti koristi u svakodnevnom potvrđivanju i praktičnom iskazivanju kršćanske vjere. Vidi više u: Karl Rahner, „The Concept of Mystery in Catholic Theology“ u: *The Theological Investigations IV*, London, 1966., str. 38–39.

kvalitete drugih religija. Rahnerova teologija religija je do određene mjere kroz uvođenje kategorija „tražeće kristologije“, „legitimne religije“, „nadnaravnog egzistencijala“ te „anonimnog kršćanina“ pružila priliku postsaborskoj teologiji da na tim premisama otvori vrata za još dublja promišljanja inkluzivnog modela.

Tragom kazanog, nastojat ćemo u daljnjem radu koncizno predstaviti i podsvijestiti najvažnije kategorije Rahnerove teologije religija koje je kao takve koristio u oblikovanju i redefiniranju svoje teologije religija te tako preporučio inkluzivni model kao najprimjereniji u pristupanju nekršćanskim religijskim tradicijama.

Transcendentalno-antropološko polazište³²

U centru Rahnerove teologije jeste pojam i pozicija čovjeka kao Božijeg subesjednika u povijesno-spasenjskom dijalogu. U traganju za shvatljivošću teoloških istina on će isticati da je važno napraviti prijelaz ka antropološkoj metodi koja polazi „odozdo“ ostvarujući potrebni sklad između života i istine, između iskustva i pojma, umjesto „odozgo“.³³ Zapravo, riječ je o metodi koja bi polazila od samog čovjeka i njegova transcendentalnog iskustva Boga. A to transcendentalno iskustvo Boga jeste moguće dosegnuti kroz razumijevanje onoga što Bog jeste kao Misterij.³⁴ Ta bitnost i stvarnost čovjeka jeste ono što čovjekovu spoznaju čini mogućom i otvara vrata Božijoj spasenjskoj milosti. Tu stvarnost³⁵ Rahner naziva „transcendentalnom“ želeći njome ukazati na

³² Na suprotnoj strani je dijalektička teologija koja je anti-antropološka. Prema dijalektičkoj teologiji čovjek nije u poziciji da utemelji odnos s transcendentnim jer je to samo u Božijoj moći i on takvo može učiniti. Vidjet više: Jakov Jukić, *Teološki pristup religiji*, na: <http://hrcak.srce.hr>, pristupljeno 29. 09. 2016.

³³ Ovo je pristup neoskolastičke teologije. Skolastička metoda ide odozgo, od vrha formulacija i djeluje indoktrinacijom i kao takva u vremenu savremenosti nije ono što može ponuditi adekvatne odgovore na postavljena pitanja vjere.

³⁴ Kada govorimo o Otajstvu onda mislimo na tajnu kojoj ljudski razum ne može uopće pristupiti bez objave. Zapravo i nakon objave jedino vjera ostaje kao mogućnost egzistencijalnog prihvatanja. Vidi više u: Walter Kasper, *Bog Isusa Krista*, Đakovo, 2004., str. 202.

³⁵ Nju ispituje i dokazuje posredstvom transcendentalne metode. „Ona je artikulirana u tri susljedna koraka: a) fenomenološko uočavanje određenog teološkog događaja uz istovremenu konstataciju različitih mogućnosti njegova tumačenja b) transcendentalna redukcija kojom se posvješćuju nužni uvjeti mogućnosti rečenog teološkog procesa

opstojnost jedne apriorne strukture ljudskog duha koja jeste ni manje ni više negoli otvorenost ka Transcendenciji.³⁶ Čovjek³⁷ je u svojoj biti biće transcendencije, primalac poruke, koje implicitno potvrđuje svoju egzistenciju i Božiju sveprisutnost time što spoznaje svoju konačnost i čini korak više spoznavajući sebe kao biće transcendencije.³⁸ Na temeljima svoje teološke antropologije on uviđa da je svakom ljudskom biću imanentna okrenutost Bogu i mogućoj Riječi Božije objave u povijesti.³⁹

Kršćanstvo za Ranera jeste prihvatanje Misterija ili Otajstva koje se otkriva i nudi u povijesnoj stvarnosti čovjekove prirode. U tom smislu se pita: ako je ovo kršćanstvo zašto neko ne bi mogao biti kršćanin? Odgovarajući na takvo što izreći će kako su mnogi ljudi kršćani, a da to nisu u formalnom smislu odnosno eksplicitni kršćani.⁴⁰ Nakon ove konstatacije jasno je zašto Rahner potencira da su zapravo teologija i antropologija jedno. On će kazati: „dogmatska teologija u vremenu koje živimo mora biti teološka antropologija.“⁴¹ Zapravo, srž svake dogmatske teologije za Rahnera jeste teološka refleksija na ljudsku otvorenost prema Bogu.

---

c) postupak transcendentalne dedukcije kojim se pokazuje kako i samo nijekanje određenog iskaza dobivenog transcendentalnom redukcijom pretpostavlja taj iskaz kao uvjet svoje mogućnosti.“ (Nikola Bižaca, *U susret bratskom putovanju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., str. 95.)

³⁶ Weger Karl Heinz, *Uvod u teološku misao Karla Rahnera*, Kršćanska Sadašnjost, Zagreb 1986., str. 31.

³⁷ „...u svojem religijsko-filozofskom djelu *Slušać riječi* (Hörer des Wortes), Rahner je čovjeka definirao kao onoga koji unutar svoje povijesti čeka i mora čekati na konačnu i neopozivu riječ božanske objave.“ Weger Karl (1985) „Teologija Karla Rahnera“. *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 40.(3-4), 227-237. Preuzeto sa: <http://hrcak.srce.hr>

³⁸ Karl Rahner, *Grundkurs des Glaubens. Einführungen in den Begriff des Christentums*, Freiburg-Basel-Wien 1976., str. 42-43.

³⁹ Nikola Bižaca, *Ogledi iz teologije religija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., str. 96-97.

⁴⁰ Karl Rahner, *Theological Investigation V*, Longman and Todd, London, 1966., str. 7-8.

⁴¹ Ona je tu da pomogne tradicionalnoj teologiji da ponovno oblikuje, retušira i re-interpretira sebe. Ona kao takva nije opozitna tradicionalnoj teologiji. Vidjeti više: Sylvie Avakian, *The 'Other' in Karl Rahner's Transcendental Theology and George Khodr's Spiritual Theology: Within the Near Eastern Context* (Internationale Theologie / International Theology), Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main, 2012., str. 73.

Njegova teološka misao obilježena je antropološkim pristupom teološkim problemima zahtijevajući transcendentalno-antropološku metodu u definiranju trajnog sučeljenja između ljudske subjektivnosti i objektivnosti objave. Možemo u sklopu kazanog zaključiti kako je njegova transcendentalno-teološka analiza čovjeka omogućila primjenu iste metode u promišljanju stvarnosti ali i vrednovanju kvalitete religija.

Povijest spasenja: univerzalna spasenjska volja Božija

Za razumijevanje njegova wirkungsgeschichta prema nekršćanskim religijskim tradicijama primarno je ukazati da je njegovo tretiranje ove teme na tragu ozbiljnog razumijevanja odnosa između univerzalne i partikularne povijesti odnosno transcendentalne i kategorijalne objave kao i teorije o „nadnaravnom egzistencijalu“ i „anonimnom kršćaninu“ gdje je određeno posredovanje milosti Božije prisutno u religijama.

Prema Rahneru povijest spasenja i revelacije je u interakciji i međusobnoj isprepletenosti sa poviješću svijeta. Nasuprot soteriološkom pesimizmu Augustina i Kalvina, Rahner će ustvrditi kako se univerzalna spasenjska volja Božija događa u svim vremenima, svim kulturama i svim prostorima.⁴² Univerzalna povijest spasenja događa se tamo gdje čovjek u svom etičkom djelovanju prihvata ili ne prihvata vlastitu „nadnaravnu transcendentalnost“. Uvođenjem kategorije povijesne (vanjske riječi Božije) a posebno transcendentalne (unutrašnje milosne riječi) objave podsvijestit će povijest spasenja u svim vremenima, svim kulturama i na polju svih religija.

No, treba znati kako, Rahner to indirektno i direktno ističe, Božija spasenjska volja izaziva razvoj povijesti prema Isusu Kristu,⁴³ a što je u događanju putem Božijeg sebedarja kao rezultata Njegove milosti.⁴⁴ Kada govori o milosti on ima na znanje, temeljeći to na Svetom pismu, da Bog hoće spas svih ljudi. Prema tome, čovjek bi trebao da na ponudu

⁴² Jean Nedelea, Christianity and Non-Christian religions in Karl rahner's vision, *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, vol. 14, issue 42, 2015., na: <http://jsri.ro/ojs/index.php>

⁴³ „Tražeća kristologija“ je pojam koji koristi da bi objasnio kako su ljudi već kroz vlastitu milosnu radikaliziranu transcendentalnost posredovanjem osobnih i zajedničkih povijesti okrenuti ka susretu i događaju sa Isusom Kristom. (Nikola Bižaca, *U susret bratskom putovanju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., str. 105.)

⁴⁴ *Ibid.*, str. 104.

Božije milosti,⁴⁵ izražene kroz nadnaravni egzistencijal, prihvati taj poziv kao slobodan⁴⁶ i krene u susret krajnjem eshatološkom trenutku. To bi podrazumijevalo sudjelovanje stvorenog duha na nadnaravnoj stvarnosti koje je obuhvaćeno Božijim samodarivanjem što on i naziva *nadnaravnim egzistencijalom*.⁴⁷

Nemoguće je u radu ove vrste baviti se svim aspektima Rahnerova nauka ali je neophodno da se ekspliciraju temeljni aspekti kako bismo imali jasniju sliku onoga što podrazumijevamo pod njegovom transcendentnom teologijom religija. Njegov inkluzivni model naslanja se ponajviše na dvije kategorije njegove teologije: nadnaravni *egzistencijal* i *anonimni kršćanin*. U nastavku ćemo predstaviti spomenute kategorije njegove teologije.

Nadnaravni egzistencijal

Milost je u tradicionalnoj katoličkoj teologiji razumijevana kao ono što je poklonjeno, spoljašnje. Neoskolastički koncept „čiste naravi, (natura pura) odnosi se na ljudsku prirodu kao nešto što je izloženo Božijoj milosti. Iz ovog neumitno slijedi da je to nešto što nije dio svijesti čovjeka te je kao takvo iznad ljudskog iskustva. Nasuprot ovog tradicionalnog katoličkog pogleda, Rahner će predstaviti i u teologiju uvesti koncept „nadnaravnog egzistencijala“ (ubernatürliches Existential) koji će se odnositi na bazičnu ljudsku usmjerenost prema Bogu opisujući milost⁴⁸

⁴⁵ „No, za mene je *milost* ujedno i stvarnost koja je prisutna u najunutrašnjijem središtu ljudske egzistencije, u spoznaji i slobodi, i to uvijek i svagdje u modusu ponude, u modusu prihvaćanja ili odbijanja, tako da čovjek uopće ne može izići iz te svoje transcendentne vlastitosti svojega bića. Tek odatle izlazi ono što ja nazivam ‘anonimno kršćanstvo’, odatle izlazi to da ja ne vidim nijedne religije, svejedno koje vrste, u kojoj već ne bi bila prisutna Božija milost, premda možda na potisnuti i iskrivljeni način. Odatle izlazi i ono što sam nazvao transcendentnim momentom povijesne objave.“ Više u: Weger, K. H., *Uvod u teološku misao Karla Rahnera*, u: OŽ, 15 (1985) br. 3–4, str. 83.

⁴⁶ Vidi više u: Ivan Antunović, Jadranka Ažić, “Božija zbiljnost i osoba Isusa Krista u teologiji Karla Rahnera”, *Bogoslovska smotra*, 82 (2012) 2, str. 491–492.

⁴⁷ Nikola Bižaca, *U susret bratskom putovanju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., str. 100.

⁴⁸ „Rahner, dalje, naglašava da čovjek koji počinje vjerovati, može to samo s pomoću Božanske milosti. Transcendentna je objava onda ono nepoznato (premda ne nesvesno) Božije samopriopćenje (selbstmitteilung) kojim se on u neodređenoj objavi milosno priopćuje svim ljudima. Budući da „po sebi“ nema ni transcendentnog

kao potencijalno Božije samodarivanje ili nešto što je potencijalno prisutno u povijesno-egzistencijalnoj stvarnosti ljudskog bića.⁴⁹

Za razliku od neoskolastičkog pogleda na pojam milosti kao nešto što je pridodato *habitus entitativus*⁵⁰ ljudskoj prirodi⁵¹ čovjek po njemu nije nikada „čista narav“ kojoj potom biva pridodana milost već je čovjek kao akter / subjekt „događanje Božijeg samodarivanja“.⁵² Naravni čovjek ne postoji po sebi, on jeste apstraktna mogućnost, koja iskazuje *nezaslužena dara milosti*.⁵³ Svaki čovjek ima nadnaravni poziv zahvaljujući snazi sveopće spasiteljske volje. Tim rečeno, spasiteljska volja Božija usmjerava, bez obzira da li je subjekt poznavao ili onaj koji ne prihvata kršćansku objavu, dinamizam njegove duhovnosti prema nadnaravnom cilju u Bogu te je stoga najintimniji element njegova bitka.⁵⁴ Ovu usmjerenost na Boga Rahner će nazvati „nadnaravnim egzistencijalom“. To je središte i najintimniji dio njegove egzistencije koja je trajna. Nadnaravni egzistencijal je kao svojevrsni resurs duhovnosti prisutan u svakom ljudskom biću jer je čovjek kreiran tako da je potencijalno u mogućnosti

---

iskustva ni transcendentalne objave, nego uvijek samo u doživljajima datosti ovoga svijeta, budući da, dalje, transcendentalna objava postoji uvijek objektivizirana u obredima, kultu i nauci, Rahner, kako sam kaže, ne poznaje nijedne religije u kojoj već ne bi bilo Božije milosti – što je uostalom opet osigurano izjavom Drugog vatikanskog sabora, prema kojoj dobro i istina postoje i u nekršćanskim religijama.“ Vidi više u: Weger, K. H., *Uvod u teološku misao Karla Rahnera*, u: OŽ/ 15 (1985) br. 3–4/ str. 231–232.

⁴⁹ Sylvie Avakian, *The 'Other' in Karl Rahner's Transcendental Theology and George Khodr's Spiritual Theology: Within the Near Eastern Context* (Internationale Theologie / International Theology), Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main, 2012., str. 42.

⁵⁰ Bivstveno trajno stanje.

⁵¹ Sylvie Avakian, *The 'Other' in Karl Rahner's Transcendental Theology and George Khodr's Spiritual Theology: Within the Near Eastern Context* (Internationale Theologie/ International Theology), Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main, 2012., str. 43.

⁵² Karl Rahner, *Temelji kršćanske vjere: Uvod u pojam kršćanstva*, Synopsis Sarajevo, Rijeka, 2008., str. 172.

⁵³ Čovjek kao biće transcendentalnog u središtu njegova razumijevanja naravi i milosti.

⁵⁴ Ovaj prevažni pojam svoje teologije Rahner je znatno razvio u razgovoru s H. De Lubacom. Vidi više u: Michael Purcell, *Mystery and Method: The Other in Rahner and Levinas*, Marquette university Press, Milwaukee, SAD, 1987., str. 233–234. Usp. RAHNER, K., „Das Verhältnis von Natur und Gnade“, u: ISTI, *Schriften zur Theologie*, I, 323–345.

biti primatelj Božije riječi⁵⁵ i tim prije biće radikalne usmjerenosti prema Bogu. Ovaj fenomen, nije vezan za određenu religijsku formu već se javlja tamo gdje se susreću ljudska sloboda i transcendentalno iskustvo u životu čovjeka. Iskustvo „nadnaravnog egzistencijala“ je i iskustvo Boga prepoznatljivo u svakom dobrom djelu⁵⁶ koje čovjek čini ne vezujući ga samo za Crkvu⁵⁷ ili njene sakramente.⁵⁸ Zapravo, to je dar čovjeku koji prema Rahneru svoj klimaks pronalazi u Isusu Kristu. Svako iskustvo ljudske transcendencije je direktna usmjerenost prema ovoj punini koju valja dosegnuti.

*Anonimni kršćanin*⁵⁹

U pogledu nekršćana kao „anonimnih kršćana“ Rahner prepoznaje „drugog“ kao onoga ko ima iste transcendentalne mogućnosti i istu usmjerenost i otvorenost prema Božijem sebedarju kao što to imaju i kršćani. Prema njemu to ne može biti limitirano niti ograničeno na određenu religiju niti određenu povijesnu stvarnost.⁶⁰ U tematiziranju onoga što podrazumijeva ova teorija važno je podsvijestiti kako Rahner ograničava upotrebu pojma anonimni kršćanin na ljude

⁵⁵ Ibid., str. 247.

⁵⁶ Prema Rahneru Krist je prisutan u svakom dobrom poslu.

⁵⁷ Takvo što nam je jasnije ako znamo kako Rahner ne drži da je vidljiva pripadnost Crkvi preduvjet spasenja jer obaveza za pojedinca ili jednu cijelu zajednicu da stupi u vidljivu crkvu tek kada on takvo što doživi uvjerljivo i obavezujuće. On će u tom smislu uvesti pojam „implicitne religije“ koja podrazumijeva institucionalnu religiju koja kroz neke svoje elemente može voditi ka spasenju ali sve do momenta kada nastupa obavezujući susret sa Kristom. Vidjeti više u: Nikola Bižac, *U susret bratskom putovanju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., str. 107–108.

⁵⁸ Sylvie Avakian, *The 'Other' in Karl Rahner's Transcendental Theology and George Khodr's Spiritual Theology: Within the Near Eastern Context* (Internationale Theologie/ International Theology), Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main, 2012., str. 45.

⁵⁹ U petom tomu njegove *Theological Investigations* Rahner kroz četiri teze objašnjava njegov stav u pogledu nekršćana i nekršćanskih religija. Njegov članak „Kršćanstvo i nekršćanske religije“ razmatra i samu teoriju „anonimnog kršćanina“.

⁶⁰ Sylvie Avakian, *The 'Other' in Karl Rahner's Transcendental Theology and George Khodr's Spiritual Theology: Within the Near Eastern Context* (Internationale Theologie/ International Theology), Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main, 2012., str. 85.

izvan povijesnog kršćanstva koji prihvativši Božiju milosnu ponudu u svakodnevnom životu praktično iskazuju vjeru, ljubav i nadu.⁶¹ Samim tim, anonimni kršćanin je osoba koja je u Božijoj milosti i čini ono što je vodi ka spasenju, a da u isto vrijeme ne pripada eksplicitnom kršćanstvu. Evangelici ili drugi kršćani to ne mogu biti ustvrditi će Rahner. Međutim, budistički monah ili bilo ko drugi ko slijedi svoju savjest i nastoji činiti djela koja ga vode spasenju te živi u Božijoj milosti je anonimni kršćanin sve do čina krštenja.⁶²

Na kraju XX st., teorija „anonimni kršćanin“ bit će jedna od najpoznatijih koja se pojavila u kršćanskoj teologiji religija kao jedinstven reprezent inkluzivnog pristupa. Rahner će primijetiti već rano kako većina ljudi živi izvan crkve (extra Ecclesiam) te će razmišljati, kroz fenomen objektivizacije Božije milosti, o mogućnosti njihova spasenja. Anonimno kršćanstvo ili anonimni kršćanin je teorija kojom se nastojalo pronaći smisleniju vezu sa svijetom koji u velikom broju obitava van Crkve⁶³ te kako Božija spasenjska volja djeluje u svijetu nekršćanskih religija. Rahner smatra Boga i Krista kao sržni supstrat svega živućeg te kako je nemoguće da se ostvari postojanje, a da čovjek nije u spomenutoj korelaciji. Prema kazanom, ko god prihvati vlastitu osobnost i osobnost drugih on se tim činom otvara prema Bogu. Razlog takvog stava je konstatacija da svako ljudsko biće jeste subjekt Božijeg samopriopćenja prihvatajući Božiju milost bez mogućnosti da je imao priliku upoznati se sa doktrinama kršćanstva prepoznat kao anonimni kršćanin.⁶⁴ S tim u vezi ovaj pojam ima svoju težinu jer ulogu institucionaliziranih religijskih prostora on opisuje ovim terminom. Ovaj izraz se direktno odnosi na one ljude koji su ponudu Božije milosti prihvatili i to kroz prakticiranje „kristolikih iskustava“ poput prihvatanja vlastite smrti,

⁶¹ Jean Nedelea, Christianity and Non-Christian religions in Karl rahner's vision, *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, vol. 14, issue 42, 2015., str. 67 na: <http://jsri.ro/ojs/index.php>

⁶² Ibid., str. 66.

⁶³ Richard Lennon, *The Ecclesiology of Karl Rahner*, Oxford University Press, 1995., str. 43.

⁶⁴ Sylvie Avakian, *The 'Other' in Karl Rahner's Transcendental Theology and George Khodr's Spiritual Theology: Within the Near Eastern Context* (Internationale Theologie/International Theology), Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main, 2012., str. 57–58.

opraštanja itd.⁶⁵ U tom smislu voljenjem svoga susjeda u kršćanstvu iskazuje se i ljubav prema Bogu iako zbog određenih razloga mi ne poznajemo ili ignorišemo Istinu. Kroz iskazivanje ljubavi prema susjedu čovjek postaje kršćanin i sve dok ne upozna ili ne prihvati Krista on ostaje *anonimni kršćanin*.

Pomoću kategorija *nadnaravnog egzistencijala* kao potencijala koji čovjeka usmjerava ka Transcendenciji držeći otvorenim vrata Božije milosti kroz prisustvo kristolikih iskustava u ljudskom životu isti čovjek postaje, prema Rahneru, u mogućnosti da bude *anonimni kršćanin*. I pored svega, prema Rahneru, jedino upoznavanjem onoga što Krist jeste i prihvatanjem njega kao eshatološke punine čovjek može biti spašen.

Osporavanja Rahnerove teologije religija

U vremenu postmoderne otvorenosti za drugog i drugačijeg mnogi teolozi će Rahnerovu teologiju uopće, a samim tim i teologiju religija i njegov kristocentrični inkluzivni model, kritizirati i osporavati.⁶⁶ Bit će onih koji će određene kategorije njegove teologije smatrati neprimjerenim ali i onih koji će ustvrditi kako njegova teologija religija potkopava temeljna načela kršćanstva.

Kritike i osporavanja na račun Rahnerove teologije religija dolazit će sa svih strana. Mnogi teološki radovi implicirat će i biti kritički orijentirani ponajviše prema teoriji „anonimnog kršćanina“ iskazujući visok stepen suspektnosti. Slobodni smo kazati kako je ova kategorija njegove teologije doživjela najviše osporavanja. Shodno tome, u našem promatranju kritičkog diskursa koji grade kršćanski teolozi prema Rahnerovoj teologiji uopće, najviše ćemo akcentirati kritiku koju iznose u pogledu spomenute teorije.

Na jednoj strani su predstavnici ekskluzivističke metode koji smatraju kako je Rahnerova teologija religija degradirala i potkopala teološke temelje misijskog angažmana i radikalno relativizirala kristocentričnost povijest spasenja.⁶⁷ Na drugoj strani pluralisti, a i neki predstavnici „otvorenog tipa inkluzivizma“, smatraju kako je kristocentrični inkluzivizam koga razvija Rahner trebao sa mnogo

⁶⁵ Nikola Bižac, *U susret bratskom putovanju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., str. 46.

⁶⁶ Nikola Bižac, *U susret bratskom putovanju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., str. 52.

⁶⁷ Nikola Bižac, *U susret bratskom putovanju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., str. 54.

više akribije pristupati te odgovorno afirmisati povijesno-spasenjsku legitimnost religija. Prema njihovu stanovištu ovakav pristup uvijek polazi od misionarskih primisli.⁶⁸ Rijetki su pojedinci koji pretežiraju da pomire ove dvije struje u pogledu eksplikacije kritike i osporavanja Rahnerove teologije. Najbolji primjer ove vrste jeste Hans Kung.

Najistaknutiji kritičari Rahnerove teologije religija su: Karl Barth, Hans Urs von Balthasar, Hendrik Kraemer, Lesslie Newbigin, Johan Hick, H. De Lubac,⁶⁹ V. Boublik, H. Kung, J. Dupuis⁷⁰ i dr. U nastavku nastojat ćemo kratko prezentirati zamjerke koje idu na račun Rahnerove teologije religija i rakursa nekoliko teologa.

Teolozi koji smatraju Božansku revelaciju kao apsolutnu i Isusa Krista kao jedinog spasitelja svijeta smatraju da je to temelj i polazište svake teologije religija. Ovakav stav jeste u ishodištu ekskluzivističkog pristupa. Neki od autora koji su sa ove pozicije prilazili i teologiji K. Rahnera su: Karl Barth, Hans Urs von Balthasar, Hendrik Kraemer i dr.

K. Barth nije direktno usmjeravao svoju kritiku na račun onoga što je Rahner opisao kao teologiju religija. Zapravo njegovo poimanje i tvrdnje o jazu između griješnosti čovječanstva i Svetosti Boga te njegovo insistiranje na jedinstvenosti i posebnosti spasenjskih pravila u kontekstu Isusa Krista jesu ono što na određen način osporava transcendentalnu teologiju kao takvu.⁷¹ Prema njemu Objava je polazište svake teologije

⁶⁸ Nikola Bižac, *Ogledi iz teologije religija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., str. 163

⁶⁹ Prema De Lubacu, Božije djelovanje na razini stvaranja i podržavanja u opstojanju konkretne antropološke strukture upisuje u njezinu najdublju narav želju za nadnaravnim (Bogom). U tome on vidi nešto što je "naravno" dano dok ono autentično "nadnaravno" biva poslije "darovano" u susretu vjerujućeg čovjeka s Kristom. Vidi više u: Michael Purcell, *Mystery and Method: The Other in Rahner and Levinas*, Marquette university Press, Milwaukee, SAD, 1987., str. 239–245.

⁷⁰ On će u odnosu na ono kako Rahner razumijeva inkarnaciju ustvrditi kako ona jeste moguća samo kao Božiji slobodni čin i gratuitativna incijativa. Vidi više: J. Dupuis, *Toward a Christian Theology of Religious Pluralism*, Orbis Book, Maryknoll, 1997. Za Isusa koristiti izraz „univerzalni spasitelj“ dok pojam „apsolutni spasitelj“ koga rabi Rahner drži neprikladnim. Vidi više: Nikola Bižac, *U susret bratskom putovanju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., str. 172.

⁷¹ Sylvie Avakian, *The 'Other' in Karl Rahner's Transcendental Theology and George Khodr's Spiritual Theology: Within the Near Eastern Context* (Internationale Theologie/International Theology), Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main, 2012., str. 90.

te je čovjek bespomoćan i bez tog temelja nije u mogućnosti pristupiti znanju o Bogu. Za njega svaka ljudska inicijativa u formi religije završava kao akt nevjere.⁷² Tačnije, za njega sama „religija je nevjera (unglaube)“.⁷³ Tim on opovrgava, svojom dijalektičkom teologijom, indirektno antropološko-teološko polazište Rahnera i ukazuje da je vjera u Krista ono što izbavljuje, a nikako da religije predstavljaju puteve spasenja.⁷⁴ Na njegovu tragu je i H. Kramer koji se u vrednovanju kvalitativnih elemenata nekršćanskih religija koristio dijalektičkom teologijom K. Bartha. On će tvrditi da je kršćanstvo jedinstvena objavljena religija te da Biblija razumijeva spasenje kao jedino moguće kroz susret sa Isusom Kristom te da ne postoji mogućnost da se to spasenje dešava van crkve. Božanska revelacija u liku Isusa Krista jeste Božija volja i Njegova inicijativa i nije je moguće porediti sa bilo kakvim ljudskim razumijevanjem religije.⁷⁵ Nadalje će se H. U. von Balthasar kritički osvrnuti na filozofski pristup Rahnerove teologije. Prema Rahneru svaki čovjek je otvoren i usmjeren na Boga gdje nije posve neophodno historijsko posredovanje Božanske objave. Dok za Balthasara svako znanje o Bogu u prvom planu podrazumijeva slobodno Božije samopriopćenje.⁷⁶

Na drugoj strani su, kako smo to već akcentirali, predstavnici pluralističkog modela koji ponajviše zamjeraju činjenici da Rahner inklinira ka kristocentrizmu gdje degradira sve ostale religijske tradicije pretpostavljajući Isusa Krista kao ugaoni kamen i jedinu eshatološku mogućnost spasenja. Najpoznatiji predstavnik i kritičar Rahnerove teologije sa pozicije pluralističkog pristupa jeste John Hick. On će

⁷² K. Barth *Church Dogmatics 1/2*, T & T Clark, Edinburgh, 1956., str. 301–329. „U poznatom 17. paragrafu svoje Dogmatike gledao je na religiju kao na čovjekov pokušaj da se sam svojim silama domogne spasenja, te je religiji odricao bilo kakvu samostojnu spasenjsku kvalitetu.“ Vidjeti više u: Nikola Bižac, *Ogledi iz teologije religija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., str. 113.

⁷³ Jakov Jukić, *Teološki pristup religiji*, str. III., na: <http://hrcak.srce.hr>, pristupljeno 29. 09. 2016.

⁷⁴ Nikola Bižac, *Ogledi iz teologije religija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., str. 113.

⁷⁵ Hendrik Kraemer Hendrik, *The Christian Message in a Non-Christian World*, New York, 1938. str. 61–101.

⁷⁶ Sylvie Avakian, *The 'Other' in Karl Rahner's Transcendental Theology and George Khodr's Spiritual Theology: Within the Near Eastern Context* (Internationale Theologie / International Theology), Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main, 2012., str. 91.

u svojim spisima biti izuzetno kritičan prema inkluzivnom modelu smatrajući ga isključivo ekskluzivističkim jer na svojstven način omogućava superiornost kršćanstva u odnosu na druge religijske tradicije te će istaći kako je potrebno pomjeriti centar religijskog od kršćanstva ka Bogu. U tom smislu izriče: „Mi jednom zauvijek moramo shvatiti da Bog ima centralno mjesto u svijetu vjere, a ne kršćanstvo ili neka druga religija.“⁷⁷ Hick akcentira potrebu „prelaza rubikona“ te sljedstveno tome prelaz od kristocentrizma, koga zagovara crkva, ka teocentrizmu koji je put ka mogućem ravnopravnom statusu svih religija.⁷⁸ Primijetiti će u vezi sa kategorijom *anonimnog kršćanina* kako je besmisleno nekršćane etiketirati sa ovim pojmom jer oni imaju svoje religijske tradicije i kako taj čin najizravnije iskazuje ogromno nepoštovanje. Hick se, također, pita da li bi kršćani bili zadovoljni da ih se etiketira anonimnim muslimanima ili hindusima.⁷⁹

Na kraju, teološke stavove H. Kunga⁸⁰ možemo situirati između onih koji smatraju kako je Rahner svojim teološkim stavovima, a naročito teorijom anonimnog kršćanina potkopao jedinstvenost Isusa Krista i drugih koji stoje na stanovištu kako se ovom kategorijom degradira akumulirana duhovnost drugih religijskih tradicija. On će govoriti o Isusu kao „idealnoj normi“ gdje on nije više prisutan u religijama već je iznad njih samih. Ovakav njegov pristup je poznat kao „normativni kristocentrizam“ koji će biti bliži pluralističkom modelu.⁸¹ Kung će ukazati kako je anonimni kršćanin samo nova teološka formulacija⁸² za poznatu rigidnu formulaciju *extra ecclesiam nulla salus*.⁸³

⁷⁷ John Hick, *God has Many Names*, London, 1980., str. 51–52.

⁷⁸ Nikola Bižac, *Ogledi iz teologije religija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., str. 114.

⁷⁹ John Hick, *Religious Pluralism and Islam* (Lecture delivered to the Institute for Islamic Culture and Thought, Tehran, in February 2005) Preuzeto sa: <http://www.johnhick.org.uk/article11.pdf> Vidjeti više u: J. Hick, *Problems of Religious Pluralis*, Macmillian, London 1985., str. 32–35.

⁸⁰ Pádraic Conway and Fáinche Ryan, *Studies in Theology, Society and Culture*, volume 3, Karl Rahner: Theologian for the Twenty-first Century, Bruxelles, 2010., str. 74–75.

⁸¹ Nikola Bižac, *U susret bratskom putovanju*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., str. 55.

⁸² Paul F. Knitter, *No Other Name?: A Critical Survey of Christian Attitudes Toward the World Religions*, Orbis Book, New York, 1996., str. 130–135.

⁸³ H. Kung, *On Being a Christian*, London, 1979., str. 98–99.

Iz predočenog možemo konstatirati kako je Rahnerova teologija religija, najčešće njegova teorija anonimnog kršćanina, izazvala različite reakcije i osporavanja.

Zaključak

Kršćanska teologija religija u aktuelnom značenju riječi gotovo i da nije egzistirala sve do pred Drugi vatikanski sabor kada dolaze do izražaja glasovi onih teologa koji nastoje kroz odgovoran odnos sa drugima pronaći njihovo mjesto i ulogu u povijesti religijskog. Kršćanska teologija religija kakvu je danas poznajemo nalazi duhovni poticaj i utemeljenje kroz dokumente Drugog vatikanskog sabora. Iako kroz Saborske dokumente ostaje neodgovoreno pitanje teološko-spasenjske kvalitete nekršćanskih religija ipak su otvorena vrata ozbiljnog teološkog vrednovanja drugih religijskih tradicija. Rahner će nastaviti tamo gdje je Sabor stao kod ocjene i procjene onoga što jeste vrijednost religija podstičući na evoluciju ekleziocentričnog katoličkog stajališta prema nekršćanskim religijama kao mogućim prostorima, u institucionalnom smislu, objektivizacije Božije milosti. Kao polazišnu tačku u osvjetljavanju uloge religija i njihova značaja u povijesti spasenja uzima antropološko-transcendentalnu metodu. Samim tim, razumijeva čovjeka u njegovoj antropološko-transcendentalnoj dimenziji kao bića koje je usmjereno na Boga i otvoreno za objektivizaciju Božije milosti. On će bazirati svoju teologiju religija na dvije osnovne kategorije: *nad-naravni egzistencijal* koji je neizostavni element čovjekova bivstvovanja i podrazumijeva otvorenost ljudskog duha za Boga, *radikaliziranu i podržavanu dinamiku Božije milosti* te društveno ustrojstvo čovjeka koji se ostvaruje tek u odnosu sa drugima.

K. Rahner će predviđanjem da je Božija milost i Božije milosno samodarivanje prisutno na prostoru nekršćanskih religija te priznajući postojanje „pozitivnih sredstava“ u religijama govoriti o istim kao institucijama spasenja za njihove posrednike. Tim postavkama Rahner prema određenim teolozima prezentira soteriološki optimizam čineći iskorak u pravcu priznavanja mogućeg institucionalnog karaktera spasenja unutar religijskih tradicija što predstavlja novum. Ipak, za njega je kršćanstvo apsolutna religija tj. sve religije nisu jednake. Religijske objektivizacije milosti ne mogu doseći puninu i definitivno ispunjenje jer takvo što se treba desiti u Kristu. I pored njegova iskoraka u pogledu

određenog spasenjsko-milosnog posredništva religija Rahner će ipak govoreći o *legitimnosti religija* za njihove sljedbenike istaći da ona prestaje kada taj isti vjernik prepozna da je Isus Krist apsolutni spasitelj, tačnije spoznajom da je Krist eshatološka punina spasenja i jedinstveni kriterijum razlikovanja. Zbog ovakvog kristocentričnog inkluzivnog pristupa bit će osporavan i kritiziran od strane mnogih eminentnih teologa, naročito njegova teorija *anonimnog kršćanina* koja je jedan od značajnijih pojmova njegove teologije.

Također, Rahnerov pristup religijskim tradicijama je više nego apstraktan dok savremena teologija religija ide ka tome da konkretne religijske pojavnosti vrednuje. Rahnerov inkluzivizam je, prema mišljenju određenih savremenih teologa, u potrebi da bude nadograđen još određenijim pristupom koji neće potkopavati crkvene dogme, a u isto vrijeme niti degradirati istinitost i kvalitete drugih religija. Takav pristup treba kreirati i omogućiti da religijske tradicije budu u ravnopravnom položaju u odnosu na kršćanstvo. Sa stanovišta islamskog svjetopogleda pristupi koji su prisutni u kršćanskoj teologiji religija pa samim tim i inkluzivni nisu kompatibilni sa Konstitutivnim izvorima ali i sa mislećom muslimanskom tradicijom jer islam za razliku od kršćanstva nije religija spasenja već religija Božije milosti.

Na kraju ćemo sublimirati sve kazano kroz nekoliko rečenica. Katoličku teologiju, do Drugog vatikanskog sabora i Rahnerovog poticajnog osvjetljavanja ovog teološkog područja, problem odnosa kršćanstva i drugih religija isključivo je zanimao u kontekstu spasenja pojedinca (de salute infidelium). On će ustvrditi institucionalne mogućnosti religija u povijesti spasenja. Vođeni time, možemo slobodno ustvrditi kako je Rahner u odnosu na dotadašnji stav crkve (ekleziocentrični) svojim inkluzivnim pristupom kreirao i kreativno trasirao put za nove mogućnosti na polju susretanja sa drugim i drugačijim u domenu zajedničkih vrijednosnih sfera ali i potrebe za jednom ozbiljnijom i objektivnijom opservacijom na duhovne kvalitete koje posjeduju religije. Složit ćemo se kako u pojmovni instrumentarij unosi evidentne promjene i novume gdje *drugačijim bojama*, novim kategorijama, predstavlja povijest spasenja ostajući odan kristocentričnom inkluzivističkom pogledu na religije. Ovo je jedan od važnijih momenata kojeg je uspio afirmirati i artikulirati kroz svoj kompleksni teološki sustav.

Ovim skromnim radom htjeli smo podsvijestiti signifikantnost teologije religija u svijetu religijskog pluralizma te osvjetliti doprinos

jednog od najvećih teologa kršćanstva u XX st., izlažući idejne koordinate njegove teologije religija. Bilo je izuzetno izazovno uhvatiti se u koštac sa idejama koje iskazuju svu kompleksnost odnosa kršćanstva prema nekršćanskim tradicijama.

Saudin Gobeljić

Karl Rahner's Theology of Religion

Summary

Understanding historical currents and observing the changes that take place in the domain of social reality as an important prerequisite for theological contemplation, abstraction, and conclusion, are the qualities of serious and devoted theologians. Such an approach was the characteristic of Christian theologian Karl Rahner, who was a colossal intellectual and spiritual figure in the field of Christian theology of the twentieth century, whose theological system is the focus of interest of our article. The article before us has no intention of reconstructing all stages of maturation of Rahner's theology of religion, and therefore its inclusive model, but rather focus instead on the most important categories of its theology, giving a rather modest contribution in this respect.

Key words: Karl Rahner, Theology of Religions, Inclusive Model.